

EPIK ASARLAR ASOSIDA O'QUVCHILARDA KREATIV TAFAKKURNI RIVOJLANTIRUVCHI INTERAKTIV METODLAR TIZIMI

TURANOVA SAYYORA ABDUMALIK QIZI

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

2-bosqich magistranti

sayyoraabdumalikovna2308@gmail.com

Annatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini kreativ tafakkurini rivojlantiruvchi interaktiv metodlar pedagogik va metodik jihatdan yoritilgan. Tadqiqotda epik asarlarning turlari, ularning o'quvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirish tahlil qilinadi. Shuningdek, maqoladabunday asarlarni o'qitish jarayonida samarali metodlar va yondashuvlar asoslab berilib, o'quvchilarda kreativ fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: epik asarlar, kreativ tafakkur, interaktiv metodlar, boshlang'ich sinf o'quvchilari, pedagogik yondashuv

KIRISH

Hozirgi kunda internet va glaballashuv asrida o'quvchilarning kreativ fikrlashini shakllantirish katta ahamiyatga ega. Zamonaviy dunyoda kreativlik muhim hisoblanadi shu sababdan epik asarlar orqali kreativ tafakkurni oshirish va interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchini epik asarlarni o'zlashtirish olgan bilimlarini mustahkamlashga hizmat qiladi. Epik asarlar hajman ixcham, mazmunan sodda va bolalar yoshiga mos bo'lganligi sababli interaktiv metodlardan foydalanish asarni yanada bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi. Bunday asarlar orqali o'quvchilar voqealarni tushunish, qahramonlar xatti-harakatini baholash va muayyan xulosalar chiqarishni o'rganadilar.

ASOSIY QISM

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning psixologik rivojlanish xususiyatlariga ko'ra, ularda obrazli tafakkur va tasavvur yetakchi hisoblanadi. Epik asarlar (ayniqsa, ertak va hikoyalar) o'zining syujet chizig'i, qahramonlar tizimi va konfliktlar boyligi bilan bolaning ijodiy (kreativ) fikrlashini faollashtirish uchun qulay didaktik manbadir. 2020-yildan boshlab O'zbekiston umumiy ta'lim tizimida xalqaro PIRLS (boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish darajasini baholash) talablariga o'tilishi darslarda shunchaki qayta hilosa qilish emas, balki matn ortidagi ma'nolarni anglash va kreativ yondashishni talab qila boshladi¹. MDH olimlarining

¹Yo'ldosheva M. "PIRLS xalqaro baholash dasturi va boshlang'ich sinflarda o'qish savodxonligi" Zamonaviy ta'lim. Toshkent, 2021. №5. b 41-47.

ta'kidlashicha, 1-4-sinflarda epik janrdagi asarlarni tahlil qilish jarayonida kreativlikni rivojlantirish - bu bolaning tayyor matn asosida yangi g'oyalar yaratish, muammoli vaziyatdan chiqishning original yo'llarini topish qobiliyatidir². Boshlang'ich sinf o'quvchilarida epik matnlar orqali ijodiy fikrlashni uyg'otish shunchaki tushuntirish emas, balki tizimli metodik yondashuvni talab etadi. Quyidagi interaktiv metodlar tizimi 1-4 sinf darsliklaridagi epik asarlar misolida tahlil qilinadi:

A) "Syujetni transformatsiya qilish" (Matnni qayta qurish) metodi

Bu metodda o'quvchilarga epik asarning ma'lum bir qismidagi voqealar rivojini o'zgartirish, qahramonga yangi xarakter berish yoki asarga yangi personaj olib kirish topshiriladi. Amaliy misol (2-sinf, "Zumrad va Qimmat" ertagi): O'quvchilarga "Agar Qimmat ham o'rmonda mehnatsevar bo'lib qolsa, ertak qanday yakunlanar edi?" degan muammoli savol beriladi. Bu bolada "muqobil ssenariy" yaratish orqali kreativ fikrlashni faollashtiradi³

B) "Raft" (Roli, Auditoriyasi, Format, Mavzusi) texnologiyasi

O'quvchi asardagi biron bir qahramon nomidan boshqa bir qahramonga yoki o'quvchiga murojaat, xat yoki insho yozadi.

Amaliy misol (3-sinf, "Uch og'ayni botirlar" ertagi): O'quvchi to'ng'ich og'ayni rolida (Roli), kenja botirga (Auditoriyasi), maslahat xati formatida (Format), qiyinchiliklarni qanday yengish haqida (Mavzusi) ijodiy matn tuzadi. Bu metod o'quvchining empatiya (o'zini o'zgaralar o'rniga qo'yish) va kreativ yozish ko'nikmasini rivojlantiradi⁴

V) "Kreativ kross-baking" (Qahramonlar uchrashuvi) metodi

Turli xil epik asar qahramonlarini bitta sun'iy makonda to'qnashtirish darsi. Amaliy misol (4-sinf, "Ertaklar vodiysida"): O'zbek xalq ertaklaridagi an'anaviy hiylagar chol bilan rus xalq ertagidagi "Kolobok" (Bo'g'irsoq) uchrashib qolsa, nima sodir bo'ladi? Ushbu metod o'quvchidan ikki xil asar syujetini sintez qilishni va mutlaqo yangi intellektual mahsulot yaratishni talab qiladi⁵

G) "Aqliy hujum va Ertakli dizayn" (Muammoli yechim) metodi

Asardagi qahramon duch kelgan moddiy yoki ijtimoiy muammoni zamonaviy texnologiyalar yoki ijodiy ixtiro orqali hal qilish. Amaliy misol (1-2 sinf, "Tulki va Turna" masali): "Tulkining yassi liqobchasidan Turna sho'rvani icha olishi uchun o'quvchilar qanday idish ixtiro qilgan bo'lar edi?" Bolalar rasm chizishadi yoki plastilindan yangi kreativ idish shaklini yasashadi. Bu integratsiyalashgan (STEAM)

² Kudryavseva E.A. "Formirovaniye funktsionalnoy gramotnosti i kreativnosti v nachalnoy shkole: opit stran SNG" Vestnik obrazovaniya. Minsk, 2022. №1. b 109-115.

³ Matchonov S. "O'qish va ona tili darslarida innovatsion metodika (1-4 sinflar uchinchi avlod darsliklari misolida)" Ta'lim innovatsiyalari. – Toshkent, 2023. b 75-82.

⁴ Safarova R.G. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy va ijodiy kompetensiyalarni rivojlantirish tizimi" O'zbekiston pedagogik jurnali. Toshkent, 2024. №1. b.100-107

⁵ Ivanova N.V. "Razvitiye kreativnogo mishleniya mladshix shkolnikov na urokax literaturnogo chteniya" Nachalnaya shkola. – Moskva, 2023. – №4. b.58-63.

yondashuv hisoblanadi⁶ 2020-2026-yillar oralig'ida MDH maktablarida o'tkazilgan pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy "matnni o'qish va savollarga javob berish" tizimidan yuqoridagi interaktiv metodlar tizimiga o'tilganda, o'quvchilarning kreativlik ko'rsatkichlari (Torens testi va Guilford mezonlari: moslanuvchanlik, originallik, fikr ravonligi) sezilarli darajada oshgan. O'zbekistonlik tadqiqotchilarning 2024–2025-yillarda boshlang'ich sinf o'quvchilari o'rtasida o'tkazgan monitoring natijalariga ko'ra, epik asarlarni interaktiv usulda o'qitish bolalarning lug'at boyligini 35% ga, mustaqil va kreativ g'oya bildirish darajasini esa 42% ga oshirgan⁷. O'quvchi matnning sust tinglovchisidan uning faol muallifiga aylanadi.

XULOSA

Epik asarlar vositasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ tafakkurini rivojlantirish - ta'lim mazmunini yaxshilash va xalqaro baholash dasturlari (PIRLS) talablariga moslashishning samarali strategiyasidir. Maqolada keltirilgan interaktiv metodlar tizimini o'rganish hamda metodik manbalar tahlili quyidagi xulosalarga kelish imkonini beradi: Ta'limiy transformatsiya: 1-4 sinf o'quvchilariga epik matnlarni shunchaki yod oldirish yoki shunchaki qayta hikoya qildirish metodikasi ancha eskirgan usullardan biri hisoblanadi. "Syujetni transformatsiya qilish", "AFT" va "Kreativ kross-baking" kabi interaktiv metodlar o'quvchini matnning zerikarli holatidan faol ijodkor va ham muallif darajasiga olib chiqadi. Kreativlik ko'rsatkichlarining o'sishi: Epik asarlar syujetidagi muammoli vaziyatlarni bir qancha yechimlar orqali hal qilish (masalan, "Ertakli dizayn" metodi) bolalarda Torens va Guilford mezonlariga xos bo'lgan moslanuvchanlik, fikr ravonligi va haqiqiy kabi kreativlik komponentlarini tizimli ravishda oshiradi. 2020–2026-yillar oralig'idagi pedagogik monitoringlar tizimli metodika qo'llanilganda bolalarning mustaqil g'oya bildirish darajasi 42% gacha o'sishini isbotladi. Integratsiyalashgan yondashuv: Boshlang'ich sinf ona tili va o'qish savodxonligi darslarida epik janrlarni interaktiv o'qitish nafaqat filologik savodxonlikni, balki zamonaviy STEAM va hayotiy ko'nikmalarni (empatiya, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish) ham shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G'ofurov B.A. "Boshlang'ich sinf o'qish darslarida interaktiv texnologiyalardan foydalanish samaradorligi" Pedagogika va psixologiya masalalari. Toshkent, 2025. №2.b. 110-116.
2. Ivanova N.V. "Razvitiye kreativnogo mishleniya mladshix shkolnikov na urokax literaturnogo chteniya" Nachalnaya shkola. Moskva, 2023. №4. b. 58-63.

⁶ Nazarova D.M. "Boshlang'ich sinflarda STEAM ta'lim texnologiyasini epik asarlar tahliliga tadbiq etish" Uzluksiz ta'lim. Toshkent, 2025. №3. b. 85-91.

⁷ G'ofurov B.A. "Boshlang'ich sinf o'qish darslarida interaktiv texnologiyalardan foydalanish samaradorligi" Pedagogika va psixologiya masalalari. Toshkent, 2025. №2. b. 110-116.

3. Kudryavseva E.A. "Formirovaniye funktsionalnoy gramotnosti i kreativnosti v nachalnoy shkole: opit stran SNG" Vestnik obrazovaniya. Minsk, 2022. №1. b. 109-115.
4. Matchonov S. "O'qish va ona tili darslarida innovatsion metodika (1-4 sinflar uchinchi avlod darsliklari misolida)" Ta'lim innovatsiyalari. Toshkent, 2023. b. 75-82.
5. Nazarova D.M. "Boshlang'ich sinflarda STEAM ta'lim texnologiyasini epik asarlar tahliliga tadbiq etish" Uzluksiz ta'lim. Toshkent, 2025. №3. b. 85-91.
6. Safarova R.G. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy va ijodiy kompetensiyalarni rivojlantirish tizimi" O'zbekiston pedagogik jurnali. Toshkent, 2024. №1. b. 100-107.
7. Yo'ldosheva M. "PIRLS xalqaro baholash dasturi va boshlang'ich sinflarda o'qish savodxonligi" Zamonaviy ta'lim. Toshkent, 2021. №5. b. 41-47.